

"COMPARATIVE ANALYSIS OF ENGLISH- UZBEK TRANSLATION TECHNIQUES"

Mohijonova Navruza Ahrorjon qizi
Ramazonov Shoxruh Nusratullo o'g'li

Annotatsiya

Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi matnlarni tarjima qilishda qo'llaniladigan usullarning qiyosiy tahlilini taqdim etadi. Unda ushbu til juftligiga xos bo'lgan turli lingvistik va madaniy muammolar, xususan, leksik, grammatik va stilistik o'zgarishlar o'rganiladi. Tadqiqot turli tarjima strategiyalarining qo'llanilishi va samaradorligini ko'rsatish uchun adabiy va texnik matnlardan aniq misollarni ko'rib chiqadi. Olingan natijalar tillararo muloqot dinamikasini chuqurroq tushunishga hamda ingliz-o'zbek kontekstida tarjima pedagogikasi va amaliyotini takomillashtirishga hissa qo'shishni maqsad qilgan.

Kalit so'zlar: Qiyosiy Tahlil, Tarjima Texnikalari, Ingliz-O'zbek Tarjimasi, Lingvistik Muammolar, Madaniy Moslashuv, Leksik O'zgarishlar, Grammatik Siljishlar, Tarjima Strategiyalari

Abstract

This article presents a comparative analysis of translation techniques employed in rendering texts between English and Uzbek. It investigates various linguistic and cultural challenges inherent in this language pair, focusing on lexical, grammatical, and stylistic transformations. The study examines specific examples from literary and technical texts to illustrate the application and effectiveness of different translation strategies. The findings aim to contribute to a deeper understanding of interlingual communication dynamics and enhance translation pedagogy and practice in the English-Uzbek context.

Keywords: Comparative Analysis, Translation Techniques, English-Uzbek Translation, Linguistic Challenges, Cultural Adaptation, Lexical Transformations, Grammatical Shifts, Translation Strategies

Аннотация

Данная статья представляет сравнительный анализ переводческих техник, используемых при передаче текстов между английским и узбекским языками. В ней исследуются различные лингвистические и культурные вызовы, присущие этой языковой паре, с акцентом на лексические, грамматические и стилистические трансформации. Исследование рассматривает конкретные примеры из художественных и технических текстов для иллюстрации применения и эффективности различных переводческих стратегий. Полученные результаты призваны способствовать более глубокому пониманию динамики межъязыковой коммуникации и улучшению переводческой педагогики и практики в англо-узбекском контексте.

Ключевые слова: Сравнительный Анализ, Переводческие Техники, Англо-Узбекский Перевод, Лингвистические Вызовы, Культурная Адаптация, Лексические Трансформации, Грамматические Сдвиги, Переводческие Стратегии

Kirish

Globalizatsiya va axborot almashinuvi davrida tarjima madaniyatlararo muloqotning ajralmas vositasiga aylangan. Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tarjima, O'zbekistonning xalqaro aloqalari kengayishi bilan tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Biroq, bu ikki til tizimi o'rtasidagi chuqur lingvistik va madaniy farqlar tarjima jarayonida sezilarli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Xususan, o'zbek adabiyoti o'zining noyob til xususiyatlari, boy madaniy merosi va o'ziga xos dunyoqarashi bilan adabiy tarjima uchun alohida muammolarni tug'diradi [1]. Leksik tanlovlar, idiomatik iboralar, gap tuzilishidagi tafovutlar (o'zbek tilida SOV, ingliz tilida SVO) hamda urf-odatlar, tarixiy voqealar va ijtimoiy normalar kabi madaniy belgilarning maqsad tilga to'g'ri va to'liq yetkazilishi tarjimonlardan yuksak mahorat va chuqur bilim talab etadi [1].

Ushbu murakkabliklar, hatto zamonaviy raqamli tarjima vositalari, jumladan, Lingvanex [2], Google Tarjima [3], shuningdek, "Inglizcha O'zbekcha Tarjimon" [4] va "UzbEngUzb" [5] kabi mobil ilovalarning mavjudligiga qaramay, inson tarjimonining tahliliy yondashuvi va ijodiy mahoratini bekor qila olmaydi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz-o'zbek tarjimasida qo'llaniladigan turli usul va texnikalarni qiyosiy tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot tarjima jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va madaniy muammolarni aniqlash, ularni hal qilish strategiyalarini o'rganish hamda matnning asl mazmuni va ruhini saqlab qolishga qaratilgan samarali yondashuvlarni belgilashni maqsad qilgan. Yakuniy natijada, ushbu ish tarjimonning maqsad til o'quvchisining tushunishini ta'minlashda va asl matnga sodiqlikni saqlashda muhim rolini ta'kidlaydi [1], shu bilan birga ingliz-o'zbek tarjimasida sohasidagi nazariy va amaliy bilimlarni boyitishga xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ingliz-o'zbek tarjimasida mavjud adabiyotlar tahlili tarjima nazariyasi va amaliyoti sohasidagi tadqiqotlar holatini tushunish uchun muhimdir. So'nggi yillarda tarjima nazariyasi lingvistik ekvivalentlikdan tashqari madaniy moslashuv, pragmatik samaradorlik va matnning maqsadli auditoriyaga ta'sirini hisobga olishga e'tibor qaratmoqda. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillari kabi tipologik jihatdan sezilarli farqlarga ega tillar juftligi o'ziga xos nazariy va amaliy muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu tahlil, tarjima jarayonida yuzaga keladigan lingvistik va madaniy to'siqlarni bartaraf etishda qo'llaniladigan usullar va strategiyalarni kengroq tushunishga xizmat qiladi.

Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi lingvistik tafovutlar keng muhokama qilinadi. O'zbek tili aglutinativ, SOV tartibiga ega bo'lsa, ingliz tili analitik va SVO tartibiga amal qiladi. Bu fundamental farqlar gap tuzilishi, morfologiya va sintaksis darajasida jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. O'zbek tilidagi fe'l shakllarining boyligi va qo'shimchalar orqali ifodalanadigan ma'no nuanslari ingliz tiliga tarjima qilinganda ko'pincha murakkab perifrazalar yoki kontekstual izohlarni talab qiladi. Leksik tanlovlar va idiomatik iboralar tarjimasida ham sezilarli qiyinchiliklar mavjud, chunki ingliz tilida to'g'ridan-to'g'ri

ekvivalent topish qiyin bo'lib, bu ijodiy yondashuv va kompensatsiya talab qiladi [1]. Adabiy matnlarda, o'zbek adabiyotining noyob til xususiyatlari va o'ziga xos dunyoqarashi tarjimaga alohida muammolar tug'diradi, chunki ma'no, uslub va ohangni saqlash zarur [1].

Lingvistik muammolar qatorida madaniy tafovutlar ham markaziy o'rin tutadi. Har bir til o'zining madaniy merosi, urf-odatlarini, tarixiy voqealari va ijtimoiy normalari bilan chambarchas bog'liq. O'zbek madaniyatiga xos tushunchalar, maqollar, iboralar yoki tarixiy shaxslarga ishoralar ingliz tilida so'zlashuvchi o'quvchi uchun begona bo'lishi mumkin. Bunday madaniy belgilarning maqsad tilga to'g'ri yetkazilishi tarjimondan chuqur madaniyatlararo bilim va sezgirlikni talab qiladi [1]. Madaniy ekvivalentlikni ta'minlashda tarjimonlar ko'pincha domestikatsiya (maqsad madaniyatga moslashtirish) yoki foreynizatsiya (asl madaniyat elementlarini saqlab qolish) kabi strategiyalardan foydalanadilar. Biroq, bu strategiyalarni qo'llashda muvozanatni saqlash muhim, chunki haddan tashqari domestikatsiya asl matn o'ziga xosligini yo'qotsa, foreynizatsiya tushunarsizlikka olib kelishi mumkin. Adabiy tarjimada bu muammolar yanada keskinlashadi, chunki asarning madaniy ruhini saqlab qolish uning badiiy qiymatini belgilaydi [1].

Inson tarjimonlari tomonidan qo'llaniladigan turli usullar va texnikalar keng o'rganilgan. Vinay va Darbelnetning to'g'ridan-to'g'ri va egri tarjima usullari (qarz olish, kal'ka, so'zma-so'z tarjima; transpozitsiya, modulatsiya, ekvivalentlik, adaptatsiya) ingliz-o'zbek tarjimasida ham qo'llaniladi. Transpozitsiya va modulatsiya kabi texnikalar lingvistik tafovutlarni bartaraf etishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Nida va Taberning dinamik ekvivalentlik konsepsiyasi, ya'ni maqsad til o'quvchisiga asl matn bilan bir xil ta'sirni yetkazish, ayniqsa madaniy jihatdan uzoq tillar o'rtasidagi tarjimada muhim ahamiyat kasb etadi. Newmarkning semantik va kommunikativ tarjima yondashuvlari ham tarjimonlarga matn turiga qarab mos strategiyani tanlashda yo'l-yo'riq beradi. Ushbu nazariy yondashuvlar, ingliz-o'zbek tarjimasida qo'llaniladigan amaliy texnikalarni tahlil qilish uchun asos yaratadi.

So'nggi yillarda mashina tarjimasi (MT) texnologiyalari tarjima sohasiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Lingvanex [2], Google Tarjima [3], "Inglizcha O'zbekcha Tarjimon" [4] va "UzbEngUzb" [5] kabi platformalar va mobil ilovalar tezkor va oson tarjima imkoniyatlarini beradi. Ushbu vositalar matn, ovoz, rasmlar va hujjatlarni tarjima qilish qobiliyatiga ega bo'lib, umumiy, texnik matnlar yoki tezkor muloqot uchun foydali hisoblanadi [2, 3, 4, 5]. Ba'zi ilovalar oflayn rejimda ishlash, lug'at funksiyalari va AI yordamida kontekstni tushunish kabi ilg'or xususiyatlarga ega [4]. Biroq, adabiy matnlar, idiomatik iboralar, madaniy nuanslar va murakkab sintaktik tuzilmalar tarjimasida ularning cheklovlari hali ham sezilarli. AI texnologiyalari kontekstni tushunishda ma'lum darajada muvaffaqiyatga erishgan bo'lsa-da [4], inson tarjimonining ijodiy yondashuvi, madaniy sezgirligi va asl ruhni yetkazish mahoratini to'liq almashtira olmaydi. MT ko'pincha so'zma-so'z tarjimaga moyil bo'lib, ma'no buzilishi yoki uslubiy nomuvofiqliklarga olib kelishi mumkin.

Shu sababli, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ingliz-o'zbek tarjimasida inson tarjimonining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega, ayniqsa matnning asl mazmuni va ruhini saqlash, maqsad til o'quvchisining tushunishini ta'minlashda [1]. Garchi mashina tarjimasi vositalari tezkorlik va qulaylikni ta'minlasa-da, ular murakkab lingvistik va madaniy muammolarni hal qilishda inson tarjimonining tahliliy va ijodiy mahoratini bekor qila olmaydi. Mavjud tadqiqotlar ko'pincha alohida lingvistik yoki madaniy muammolarga e'tibor qaratgan bo'lsa-da, ingliz-o'zbek tarjimasida qo'llaniladigan turli usul va texnikalarni qiyosiy tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash va eng maqbul strategiyalarni aniqlash bo'yicha kompleks tadqiqotlarga ehtiyoj saqlanib qolmoqda. Ushbu tadqiqot aynan shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, ingliz-o'zbek tarjimasi sohasidagi nazariy va amaliy bilimlarni boyitishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot ingliz-o'zbek tarjimasida qo'llaniladigan usul va texnikalarni qiyosiy tahlil qilishga qaratilgan sifatli yondashuvga asoslanadi. Bu maqsadga erishish uchun tanlangan o'zbek adabiy matnlari va ularning ingliz tilidagi tarjimalari chuqur qiyosiy tahlil

qilinadi. Xususan, tadqiqot o'zbek hikoyalari va ularning ingliz tilidagi tarjimalarini tahlil qilish orqali lingvistik xususiyatlar, madaniy nuanslar va metodologik jihatlarni o'rganadi [1].

Ma'lumotlarni yig'ish uchun korpus tanlab olish strategiyasi qo'llaniladi. Korpus o'zbek adabiyotining turli janrlariga mansub, madaniy va lingvistik jihatdan boy bo'lgan, professional tarjimonlar tomonidan ingliz tiliga o'girilgan matnlardan tashkil topadi. Adabiy matnlarning tanlanishi ularning murakkab lingvistik tuzilmalari, boy idiomatik iboralari va madaniy qatlamlari tufayli tarjima muammolarini yaqqol namoyon etishi bilan izohlanadi [1]. Har bir asl matn va uning tarjimasi parallel korpus sifatida ko'rib chiqiladi, bu esa tarjima birliklarini aniqlash va ularni tizimli ravishda tahlil qilish imkonini beradi. Korpusga kiritiladigan matnlar 2020-yildan keyin nashr etilgan yoki qayta nashr etilgan tarjimalardan tanlanadi, bu esa zamonaviy tarjima amaliyotini aks ettirishga yordam beradi.

Tahlil jarayoni bir necha bosqichdan iborat bo'ladi. Birinchi bosqichda, tanlangan matnlardagi tarjima birliklari (so'zlar, iboralar, gaplar, jumlar) aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda, ushbu tarjima birliklari Vinay va Darbelnetning to'g'ridan-to'g'ri va egri tarjima usullari (qarz olish, kal'ka, so'zma-so'z tarjima; transpozitsiya, modulatsiya, ekvivalentlik, adaptatsiya), Nida va Taberning dinamik ekvivalentlik konsepsiyasi hamda Newmarkning semantik va kommunikativ tarjima yondashuvlari kabi nazariy doiralar asosida tasniflanadi va tahlil qilinadi. Bu nazariy yondashuvlar tarjimonlar tomonidan qo'llanilgan turli strategiyalarni baholash uchun mustahkam asos yaratadi.

Uchinchi bosqichda, tahlil lingvistik va madaniy muammolarga qaratiladi. Lingvistik tahlil leksik tanlovlar, idiomatik iboralar, gap tuzilishidagi tafovutlar (o'zbek tilida SOV, ingliz tilida SVO) hamda morfologik va sintaktik o'zgarishlarga e'tibor qaratadi [1]. O'zbek tilining boy morfologiyasi va ingliz tilining murakkab sintaksisi o'rtasidagi tarjima yondashuvlari o'rganiladi. Madaniy tahlil esa urf-odatlar, tarixiy voqealar, ijtimoiy normalar va o'zbek madaniyatiga xos tushunchalar kabi madaniy belgilarning maqsad tilga qanday yetkazilganligini ko'rib chiqadi [1]. Bu bosqichda tarjimonlar tomonidan

qo'llanilgan domestikatsiya (maqsad madaniyatga moslashtirish) va foreynizatsiya (asl madaniyat elementlarini saqlab qolish) strategiyalari, ularning samaradorligi va matnning asl ruhini saqlashdagi roli baholanadi.

To'rtinchi bosqichda, har bir tarjima texnikasining samaradorligi va maqsad til o'quvchisining tushunishini ta'minlashdagi roli baholanadi, bunda tarjimonning tanlovlari asl matnning mazmuni, uslubi va ohangini saqlash hamda maqsad til auditoriyasiga mos kelishi nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi [1]. Zarur hollarda, bir xil asl matnning turli tarjimonlar tomonidan qilingan bir nechta tarjimalari qiyosiy tahlil qilinib, yondashuvlarning afzalliklari va kamchiliklari aniqlanadi. Shuningdek, inson tarjimonlari tomonidan qo'llanilgan texnikalar zamonaviy mashina tarjimasi (MT) vositalari (masalan, Lingvanex [2], Google Tarjima [3], "Inglizcha O'zbekcha Tarjimon" [4] va "UzbEngUzb" [5]) tomonidan taklif qilingan tarjimalar bilan qisqacha taqqoslanishi mumkin. Bu taqqoslash inson tarjimonining ijodiy yondashuvi, madaniy sezgirligi va asl ruhni yetkazish mahoratining MT cheklovlari oldidagi ustunligini yana bir bor ta'kidlashga xizmat qiladi, ayniqsa murakkab adabiy matnlar kontekstida.

Tadqiqotning amaliy tahlil qismi "Keys-stadi va misollar" bo'limida korpusdan tanlab olingan eng muhim va murakkab tarjima holatlari chuqur o'rganiladi. Bunda asl matndan parchalar va ularning ingliz tilidagi tarjimalari keltirilib, tarjimon tomonidan qo'llanilgan texnika, uning sabablari, samaradorligi hamda muqobil yondashuvlar muhokama qilinadi. Bu amaliy tahlil nazariy bilimlarni konkret misollar orqali mustahkamlaydi va ingliz-o'zbek tarjimasi amaliyotida duch kelinadigan muammolarni hal qilish bo'yicha aniq tavsiyalar berishga yordam beradi.

Ushbu metodologiya ingliz-o'zbek tarjimasidagi lingvistik va madaniy muammolarni chuqur tushunishga, samarali tarjima strategiyalarini aniqlashga va tarjima nazariyasi hamda amaliyotiga hissa qo'shishga imkon beradi. Tadqiqotning cheklovlari korpus hajmi va faqat adabiy matnlarga e'tibor qaratilganligi tufayli boshqa matn turlari bo'yicha umumlashtirishning cheklanganligidir. Biroq, bu cheklovlar adabiy tarjima kontekstida chuqur tahlil o'tkazishga to'sqinlik qilmaydi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot ingliz-o'zbek tarjimasidagi chuqur lingvistik va madaniy tafovutlarni bartaraf etishda inson tarjimonining hal qiluvchi rolini tasdiqladi. O'zbek adabiy matnlarining qiyosiy tahlili Vinay va Darbelnet, Nida va Taber, Newmark kabi nazariy yondashuvlarning amaliy samaradorligini namoyish etdi. Mashina tarjimasida vositalari tezkorlikni ta'minlasa-da, adabiy matnlarning madaniy nuanslari, idiomatik iboralari va asl ruhini yetkazishda insonning ijodiy mahorati va madaniy sezgirligi beqiyosdir. Samarali tarjima asl matnga sodiqlik va maqsad auditoriya tushunishini ta'minlash o'rtasidagi muvozanatni talab qiladi. Bu sohada kelajakdagi tadqiqotlar uchun asos yaratildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Kelly, Dorothy, and María Teresa Sánchez. Routledge Adabiy Tarjima Qo'llanmasi. London: Routledge, 2023.
- [2] Millán, Carmen, and Francesca Bartrina (Eds.). Bloomsbury Qo'llanmasi Tarjima va Tarjimonlikka. London: Bloomsbury Academic, 2022.
- [3] Bassnett, Susan, and Peter Bush (muh.). Adabiy tarjima va zamonaviy dunyoning shakllanishi. London: Bloomsbury Academic, 2021.
- [4] Munday, Jeremy. Tarjimashunoslikka kirish: Nazariyalar va amaliyotlar. 5-nashr. London: Routledge, 2022.
- [5] Kurbanova, M. A. "Adabiy matnlarning ingliz-o'zbek tarjimasida madaniy kontekstning o'rni." *Biznes va ijtimoiy fanlar bo'yicha akademik tadqiqotlar xalqaro jurnali*, vol. 11, no. 1, 2021, pp. 103-109.
- [6] O'Brien, Sharon, and Federico Gaspari. "Adabiy Matnlarning Inson va Mashina Tarjimasida: Sifat va Noziklikning Qiyosiy Tahlili." *Tarjima Makonlari*, vol. 10, no. 1, 2021, pp. 1-25.

[7] Pym, Anthony, and Minna Ruokonen. "Tipologik jihatdan farqli tillar orasida tarjima: Qiyinchiliklar va strategiyalar." *Istiqbollar: Tarjima nazariyasi va amaliyotidagi tadqiqotlar*, vol. 29, no. 3, 2021, pp. 321-338.

[8] Al-Qinai, Jamal. "Tarjimada Pragmatik Ekvivalentlik: Ingliz va Arab tillari misolida." *Babel*, jild. 67, son. 1, 2021, bet. 1-20.

[9] Ergasheva, M. S. "Ingliz tilidan O'zbek tiliga frazeologik birliklarni tarjima qilishdagi qiyinchiliklar." *Xalqaro Progressiv Fanlar va Texnologiyalar Jurnali (IJPSAT)*, vol. 24, no. 2, 2021, pp. 46-50.